

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Морзе Н., Глазунова О., Кузьмінська О. Підготовка менеджерів е-навчання: компетентнісний підхід. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Том 60. № 4. С. 220-238.
5. Нова українська школа. / Упорядники: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін.; за заг. ред. М. Грищенко. 2016. 34 с.
6. Овчарук О. В. Рамка цифрової компетентності для громадян: європейська стратегія визначення рівня компетентності у галузі цифрових технологій. Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 31-37.
7. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).

Петриків Наталія

Науковий керівник – викл. Шуляк Ірина

ОСНОВНІ НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ РОМАНУ ВИХОВАННЯ

Становлення нового гуманістичного погляду на людину і суспільство в епоху Просвітництва відкрило нові перспективи у сфері навчання та освіти. Значним досягненням стало відкриття світу дитинства, інтерес до особистісного розвитку дитини, що спричинило появу роману виховання. З часом, роман виховання еволюціонував до значної кількості жанрових різновидів. У літературі ХХ – ХХІ століть роман виховання значно змінюється, а твори набувають іншої подієвої інтенсивності й художнього наповнення, починаючи виконувати як соціальну, так і інституціоналізуючу функції. Особлива форма роману виховання стає спробою осмислення місця людини у світі.

Роман виховання як теоретична проблема хвилює багатьох дослідників як вітчизняного, так і зарубіжного літературознавства. Звернення до роману виховання як до одного з різновидів романного жанру багато в чому пояснюється тим, що проблема жанру залишається актуальною проблемою вітчизняного та зарубіжного літературознавства. Це підтверджує велика кількість робіт, присвячених специфіці романного жанру. Зокрема, у дослідження еволюції та поетики романного жанру зробили внесок такі зарубіжні дослідники, як В. Дільтей, М. Хірш, К. Х'юїтт та ін. Серед вітчизняних учених, які працювали в теорії жанру роману, слід зазначити таких, як А. Адріан, Т. Гарасим, В. Зарва, Т. Кушнірова, С. Притолок, А. Сидоренко, О. Чик, В. Черноус та ін. Проте національні моделі роману виховання, зокрема відмінності американської та британської моделей, у сучасному літературознавстві висвітлені недостатньо.

Мета статті – обґрунтувати основні національні моделі роману виховання.

Роман виховання – традиційний жанровий різновид, що має стародавні витоки. У появи та популярності цього жанрового різновиду є як соціокультурні, так історико-літературні причини. Як зазначає дослідник О. Чик, «загальним змістом роману виховання є психологічне, моральне та соціальне формування особистості головного героя» [12, с. 8].

У літературознавстві роман виховання традиційно розглядався у межах категорії жанру, як художня цілісність, що має низку стійких ознак: певну структуру, тип героя, сюжетні мотиви. У літературознавчому словнику-довіднику зазначено, що зафіксував появу цього жанрового різновиду та запропонував термін для його позначення німецький літературознавець К. Моргенштерн у 20-х роках ХІХ століття [8]. Жанроутворюючими рисами роману виховання вчений називає зображення героя від початку життя до певного ступеня зрілості, а також «виховання» читача.

Як пише С. Постолок, початок докладного вивчення роману виховання пов'язані з роботами В. Дільтея, який виділив три типи роману виховання: *Entwicklungsroman* – novel of development (роман розвитку); *Erziehungsroman* – novel education or pedagogical novel (роман освіти, або педагогічний роман); *Kunstlerroman* – novel of an artist (роман про художника (музиканта, актора, артиста), тобто роман про представника мистецтва) [10]. Проте, як стверджує Т. Кушнірова, досліджуваний жанровий різновид переважно позначається

традиційним у вітчизняному літературознавстві узагальненим терміном «роман виховання», що дозволяє уникнути повчальних конотацій і передати процес формування та якісної зміни особистості героя [6]. Оскільки, на її думку, у романах виховання йдеться, швидше, не про поступове формування, а про різку зміну внутрішнього світу, перетворення душі, революційну, а не еволюційну зміну свідомості головного героя, то термін «роман розвитку» не є зовсім точним. Так само невдалим, на думку вченої, є й термін «педагогічний роман», який звучить не зовсім «художньо» з погляду норм української мови.

На думку Т. Гарасим, витоки роману виховання слід шукати в античній літературі, в так званому «біографічному романі», оскільки у ньому внутрішнє життя там показано у взаємозв'язку із зовнішнім впливом, а також посилена дидактична спрямованість. Вчені відносять до класичних прикладів роману виховання наступні тексти: «Кіропедія» Ксенофонта (IV ст. до н.е.), «Парцифаль» В. фон Ешенбаха (XIII ст.), «Гаргантюа та Пантагрюель» Ф. Рабле (XVI ст.), «Сімпліссимус» Гріммельсгаузена (1699), «Еміль» (1762) Ж.-Ж. Руссо, «Вільгельм Мейстер» І.-В. Гете (1795), «Титан» Жан-Поля (1803), «Девід Копперфілд» Ч. Діккенса (1850), «Жан Крістоф» (1904-1912) Р. Роллана, «Будденброкі» (1901) і «Чарівна гора» (1924) Т. Манна [3].

В. Зарва пише, що у класичному романі виховання стадії розвитку чи «ступені», якими проходить герой, універсальні, а конфлікти переважно побудовано на зіткненні відірваних від життя ідеалів головного героя з реальністю. Шлях героя роману можна охарактеризувати як рух до гармонійного сприйняття світу – від власного егоїзму до людей [5]. Т. Ведернікова виділяє такі жанроутворюючі ознаки класичного роману виховання: автобіографічність, подібна історія походження (сирітство, відсутність душевної спільності з батьками), навчання (у широкому значенні), поневір'яння, внутрішній конфлікт, випробування любов'ю, набуття матеріального благополуччя [2].

Дослідники Д. Баклі, С. Хоу, Н. Фридман, М. Хірш виділяють такі різновиди роману виховання: роман про формування особистості (the novel of formation), роман про юність (the novel of youth), педагогічний роман (the novel of education), роман учнівства (the novel of apprenticeship), роман дорослішання (the novel of adolescence), роман ініціації (the novel of initiation), роман про життя (the life-novel) [14]. Поява сюжету виховання чи розвитку в англійському романтизмі традиційно пов'язується із впливом філософії Ж.-Ж. Руссо: «Детальні вказівки щодо освіти і виховання хлопчика Еміля впливали на творчість письменників-романтиків початку XIX століття» [9, с. 458].

Роман виховання має свою специфіку в британській літературі. Так, «світ дитинства» є найважливішою складовою художнього світу Ч. Діккенса. Твори, пов'язані з темою дорослішання у XX столітті, так чи інакше опираються на літературну традицію, закладену Діккенсом. Особливе значення має роман «Девід Копперфілд», алюзивний зв'язок з яким виявляється при уважному читанні романів виховання другої половини XX і початку XXI століть (передусім це твори «Над прірвою у житті» Дж.Д. Селінджера і «Щиголь» Д. Тартт) [1]. Певною мірою вказане пов'язане із мовною організацією розповіді роману, його автобіографізмом та сповідальністю.

В американській літературній традиції серед «високих» зразків жанру роману виховання можна назвати такі твори, як «Пригоди Тома Сойєра і Гекльберрі Фінна» М. Твена, «Над прірвою в житті» Дж. Д. Селінджера, «Вбити пересмішника» Х. Лі, «Добре бути тихонею» С. Чбоскі. Як стверджує В. Черноус, Типовою рисою американського роману є тема фронтиру, освоєння нових земель [13]. Слід враховувати, що освоєння Нового Світу було реальним життєвим досвідом переселенців, який відображався в їх творах через систему основних ідейних і сюжетно-образних мотивів. Із взаємозв'язку досліджуваних мотивів складалася ідейна та художня цінність самих творів.

Зауважимо, що в американській літературі розвиток образу дитини має іншу специфіку: «американські письменники бачили в дитині символ незайманої території, де переважає демократія і є необмежені можливості для зростання» [7, с. 253]. Визначаючи значення теми розвитку, зростання в американській літературі, Н. Іткіна зазначає: «Від Марка Твена до Селінджера дитяча думка утверджується як справжня... Навіть там, де вона не панує формально, завжди відчутно її моральний та естетичний вплив. Якщо «прекрасна мить» Гете – вершина зрілості, то чудова мить американського письменника належить дитинству. Недарма

Гемінгвей бачив у кожному американцеві хлопчика і називав своїх співвітчизників «american boy-men». Перебуваючи у дитинстві, американський письменник перебуває у «вічному справжньому» («everlasting now»). Його мрія – зупинити мить, продовжити її до нескінченності» [7, с. 255].

Так, для фронтиру були характерні суворий побут, важкі та небезпечні умови існування як наслідок постійних зіткнень з аборигенами, індіанцями, відсутність законів, культ сили, авантюризм. Кордон викликав до життя соціально-психологічний тип першопрохідника, піонера [3]. Це сприяло формуванню таких якостей американського національного характеру, як волелюбність, оптимізм, віра у перспективи швидкого збагачення. Зокрема, фронтирні мотиви «освоєння» незнайомих територій, чергування «років навчань і мандрівок», протиставлення «свого і чужого» висвітлюються у романі Дж.Д. Селінджера «Над прірвою у житті». Слід зауважити, що роман виховання, із властивим йому пафосом становлення особистості, ідеєю шукання правди є важливим жанром англійської літератури. Пов'язано це із «прагненням до універсалізації виховання дітей, впровадження у свідомість стандартизованих норм та зразків особистісної культури, ідеологічно орієнтованих світоуявлень, що закладають основи базових ціннісних установок британців» [1, с. 74].

Особливістю національних моделей виховання є й образи дітей та підлітків, які в англійській та американській літературі значно відрізняються (наприклад, образи Тома Соєра та Олівера Твіста). Це пов'язано з тим, що «в літературних традиціях Англії і США соціокультурна, психологічна й міфологічна проблематика дитинства осмислювалася по-різному. Для втілення ідей Ж.-Ж. Руссо «незаймана» територія Америки виявилася більш сприятливою, ніж цивілізована Англія» [8, с. 361]. Тема дитинства у США стає «тісно пов'язаною з концептом «американського Адама» як невід'ємною частиною «американської ідеї» [4, с. 82]. Зазначається, що в американській літературі дитячі образи відіграють більш «активну» сюжетну роль: «Слідом за Марком Твенем та інші американські письменники – Е. Гемінгвей у розповідях про Ніка Адамса, В. Фолкнер («Світло в Серпні»), Т. Вульф («Поглянь додому свій, ангел»), Д. Селінджер («Над прірвою у житті») та інші – підкреслюють «наявну у дитинстві силу природності, але не споглядальну, а дієву» [5, с. 11]. Т. Єгорова пише, що «американський хлопчик менше намагається зрозуміти дійсність такою, якою вона є, і більше намагається її змінити, перетворити відповідно до свого бажання і вигадки» [4, с. 83].

Значними творами англійської літератури про дорослішання, які багато в чому вплинули наступну літературну традицію, є романи Д. Дефо «Робінзон Крузо», Ч. Діккенса («Олівер Твіст», «Девід Копперфілд»), В. Голдінга «Вільне падіння», «Повелитель мух». Можна стверджувати, що вектор розвитку англійського роману виховання у другій половині ХХ століття істотно змінився, прикладом чого є образ дитини, яка втратила світле начало у романі В. Голдінга. Проте зв'язок з літературною традицією в романі «Володар мух» все ще існує.

Слід наголосити, що у британській і американській літературних традиціях сюжетне ядро творів, пов'язаних з темою розвитку і виховання, залишається схожим. Можна говорити про існування внутрішньожанрової алюзивності, взаємозумовленої рецепції романів виховання. Особливого значення це набуває наприкінці ХХ століття, у романі С. Чбоскі «Добре бути тихонею»: у тексті згадується більше десяти творів, які є своєрідною школою життя не лише для головного героя, але й для читача, розставляючи акценти в літературі й підказуючи коло читання (Х. Лі («Вбити пересмішника»), Дж. Баррі («Пітер Пен»), Дж. Керуак («У дорозі»), Ф. Фіцджеральд («Великий Гетсбі»), «По цей бік раю»), В. Шекспір («Гамлет»), А. Камю («Сторонній»), А. Ренд («Джерело»), В. Берроуз («Голий сніданок»), Г.Д. Торо («Уолден, або Життя в лісі»), Дж. Ноулз («Сепаратний світ»). Завдяки згадуванню цих авторів, Чбоскі визначає актуальну літературну традицію та експлікує приналежність твору до попередньої літературної парадигми.

Отже, специфіку національних моделей європейського роману виховання можна позначити наступним чином: англійський роман виховання зосереджує свою увагу на соціально-моральних та морально-психологічних питаннях, у ньому проявляються сильні моралізаторська та дидактична тенденції. Американський роман виховання має особливу оповідальну структуру, йому притаманне сповідальне, довірливе звернення до читача, особливий тип героя, фронтирність. Слід зазначити, проте, що англомовний роман виховання є полікультурним прецедентом і має синкретичну, гібридну жанрову структуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адріан А. Про взаємини батьків та дітей у романах Ч. Діккенса. Київ: Дніпро, 1968. 208 с.
2. Ведернікова Т. В. Жанрова своєрідність роману Ч. Діккенса «Життя та пригоди Ніколаса Ніклбі» як роману виховання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2021. № 47, т. 2. С. 186-190.
3. Гарасим Т. О. Роман виховання та роман ініціації : типологічні збіги й відмінності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2014. Вип. 11(1). С. 102-105. URL :
4. Дитяча література англослов'янських країн : навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд. Т. Ю. Єгорова. Черкаси : ВЦ ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 268 с.
5. Зарва В. А. Становлення, еволюція й особливості роману виховання. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. 2014. Вип. 2. С. 5-14.
6. Кушнірова Т. Проблемні питання типології роману виховання в літературознавстві. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6277/1/Kushchnirova_Проблемні_питання.pdf.
7. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова, О. Бойченка та ін. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка та ін. Київ : Академія, 1997. 752 с.
9. Михальська Н. Зарубіжні письменники : енциклопедичний довідник. Тернопіль : Навчальна книга, 2005. 864 с.
10. Притолок С.А. Жанрові особливості роману виховання. Тернопіль : Стародубець, 2004. 48 с.
11. Сидоренко А.А. Роман виховання в українській літературі другої половини XIX – початку XX століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1991. 19 с.
12. Чик О.І. Роман виховання в українській та німецькомовній прозі другої половини XIX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль, 2012. 20 с.
13. Черноус В. Проблеми виховання та самовиховання в романі Шарлотти Бронте «Джейн Ейр». Дивослово. 1996. № 5–6. С. 55–56.
14. Hewitt K. Understanding English literature. Oxford : Oxford University Press, 2006. 279 p.

*Коломієць Станіслав
Науковий керівник – доц. Клименко Анатолій*

**ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

В умовах інтенсивного розвитку суспільства ростуть вимоги до освіти. Освіта має бути гнучкою та постійно оновлюватися підлаштовуючись під реалії сьогодення. Велика кількість та доступність інформації змінили і вимоги до навчальних здобутків учнів, знання стали не єдиною ціллю навчання. Пошук, аналіз, критичне оцінювання, виокремлення головного, вміння застосовувати інформацію стали основним пріоритетом освіти. Людина повинна вміти навчатися та вдосконалюватися впродовж всього свого життя і одним із завдань освіти є - навчити її це робити.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу. Цей підхід передбачає опанування учнями ключових та предметних компетентностей, що означає не просто накопичення знань, умінь та навичок, а їх застосування у конкретних ситуаціях, уміння їх поєднувати та використовувати в комплексі як у типових, так і у нових для учнів ситуаціях. Під час реалізації компетентнісного підходу перед вчителем постає проблема вибору засобів навчання. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційних технологій та постійно зростаючу кількість комп'ютерних пристроїв, що мають доступ до мережі Інтернет, варто виділити такий засіб навчання, як онлайн-сервіси. Зважаючи на швидкий розвиток інформаційних технологій, їх інтеграцію в життя суспільства, врахування компетентнісного підходу до навчання учнів, розширення доступності мережі Інтернет та матеріально-технічної бази шкіл, актуальність